

Тодоров В.І.
Ізмаїльський державний гуманітарний університет
Олійник В.Д.
Одеська національна академія харчових технологій

ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНЕ ГОСПОДАРСТВО ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

В статті розглядається територіальна організація туристично-рекреаційного господарства Одещини. Проаналізовані основні особливості природних та історико-культурних ресурсів. Приділена увага проблемі переорієнтації туристичних потоків з Криму в Одеську область.

В статье рассматривается территориальная организация туристско-рекреационного хозяйства Одещины. Проанализированы основные особенности природных и историко-культурных ресурсов. Уделено внимание проблемы переориентации туристских потоков из Крыма в Одесскую область.

The article deals with the territorial organization of tourism and recreational facilities of Odessa region. Analyzes the main features of natural, historical and cultural resources. Attention is paid to the problem of reorientation of tourist flows from the Crimea in the Odessa region.

В умовах глобальної економічної кризи суспільство продовжує пошук засобів стійкого розвитку. Одним з варіантів вирішення цієї проблеми може бути всебічний розвиток туристично-рекреаційної галузі. В Україні вона знаходиться на етапі становлення. Продовжується робота з виявлення та опису наявних в країні ресурсів. На етапі становлення туризмознавства як міждисциплінарного наукового напрямку більшість досліджень проведені в крупному масштабі. Значно менше робіт в середньому та малому масштабі.

Одним з регіонів України, якій вирізняється унікальними туристично-рекреаційними ресурсами є Одеська область. Тут склалися дуже сприятливі передумови для розвитку туристично-рекреаційного господарства. Це зумовлено насамперед вигідним геополітичним положенням (приморське положення, чітка меридіональна спрямованість території, вагомий транзитний потенціал, доступ до баз рекреантів як з Європи, так і з Центральних районів

РФ), специфічними природно-географічними умовами формування території (зокрема складу мінеральної води та лікувальних грязей), складною історико-географічною траєкторією, що була пройдена регіоном, особливістю сучасного соціально-економічного розвитку тощо.

Унікальні туристично-рекреаційні ресурси мають стати каталізатором розвитку не тільки сфери туризму та рекреації, але і всього народногосподарського комплексу обласного регіону. Сучасна суспільно-політична криза в Україні призводить до перерозподілу туристичних потоків в Північному Причорномор'ї. Населення, яке раніше відпочивало в Криму та зараз не згодне туди їхати, шукатиме нові місця для задоволення власних потреб. Одеська область є одним з основних претендентів на значну частину таких туристів.

Різні види туристично-рекреаційних ресурсів Одещини достатньо добре вивчені на оглядовому (крупномасштабному) рівні. В крупному та середньому масштабі досліджені тільки етнічні ресурси розвитку туризму [1]. В цієї статті ми розглянемо загальну характеристику туристично-рекреаційних ресурсів обласного регіону, яка може бути базою для проведення подальших досліджень в малому масштабі. Все вищеперераховане обумовлює актуальність теми статті.

Метою даної статті є виявлення особливостей територіальної організації туристично-рекреаційного господарства Одеської області та обґрунтування перспективних варіантів його розвитку з урахуванням сучасних суспільно-політичних та соціально-економічних реалій.

Лікувально-оздоровчий комплекс Одеської області представлений величезними, багато у чому унікальними, запасами різноманітних природних лікувальних ресурсів, мережею лікувально-оздоровчих закладів і кадровим потенціалом. Два останніх чинника, на відміну від першого, потребують подальшого покращення. Зараз вони зовсім не відповідають наявній ресурсній базі. Відзначимо, що підготовку фахівців в сфері туризму в обласному регіоні проводять Одеський національний економічний університет, Одеська національна академія харчових технологій та Ізмаїльський державний

гуманітарний університет. У вказаних вузах міста Одеса також ведеться підготовка спеціалістів за напрямом готельно-ресторанне господарство. Ще більш складна ситуація з лікувально-оздоровчими закладами. В межах цієї групи необхідно окремо виділяти санаторно-лікувальні та курортно-оздоровчі заклади. В Радянський період історії санаторії будувалися головним чином в Одеській групі курортів. В південно-західній частині обласного регіону, не дивлячись на наявність унікальних рекреаційних ресурсів, дуже мало санаторних закладів. Декілька таких закладів є і в молодих курортах області – Затока (2 санаторія) та Сергіївка (7). Але за часів незалежності України значно зменшилася їх кількість. Далеко не в усіх випадках причиною було неефективне господарювання. Часто це банальне захоплення ласого шматка прибережної землі. Окрім вказаних лікувально-оздоровчих центрів найбільш відомими курортами є Затока та Кароліно-Бугаз.

Статистичні матеріали свідчать, що в 2011/12 р. (з 2002 р. звітність охоплює період з 1 жовтня по 30 жовтня) в регіоні нараховували 428 санаторно-курортні та оздоровчі заклади, що на 3 одиниці більше ніж роком раніше. В 6 адміністративних одиницях концентруються 402 лікувально-оздоровчих заклади, що складає 93,9% від їх загальної кількості в обласному регіоні. Більше чверті господарських суб'єктів цього профілю знаходяться в межах поселень Білгород-Дністровської міської ради (127 одиниць, або 29,7% від загальної чисельності в обласному регіоні). Відзначимо, що до складу цієї адміністративної одиниці окрім міста Білгород-Дністровський входять курортні селища Затока та Сергіївка. Далі ідуть Татарбурський (18,7%) та Кілійський райони (17,5%). Це при тому, що в адміністративній одиниці вказаної другою офіційно немає жодної курортної території державного значення. Найбільшими темпами зростає кількість закладів лікувально-оздоровчого господарства в Кілійському районі. За 10 років тут з'явилися 46 нових санаторно-курортних та оздоровчих закладів. І навпаки, найбільше скорочення спостерігається в місті Одеса (41,8% - з 55 до 32) [2, с. 250].

Чорне море є найважливішим лікувальним чинником Одеського курортного регіону. Вода Чорного моря характеризується значною мінералізацією. До її складу входять кухонна сіль, хлористий і сірчано-водневий магній, вуглекислий кальцій, солі йоду, бром, заліза та інші мікроелементи. В зоні прибою утворюється велика кількість негативно заряджених гідро-іонів, що мають активний фізіологічний вплив на організм людини. Крім того, повітря на березі моря збагачено киснем, солями бром, хлору, йоду, що робить його особливо корисним.

За часів Радянського Союзу на Одещині розливали мінеральної води "Куяльник" та "Ізмаїльська". В останні десятиліття значні запаси мінеральних вод розвідані та готові до використання в межиріччі Дунаю та Дністра. Вони представлені сірко-водневими, йодо-бромними, гідрокарбонатними, хлоридно-сульфатними, метановими водами, водами складного складу та рапою. Найбільша їх концентрація спостерігається в західній частині Татарбунарського та південній частині Арцизького району [3, с. 11].

Південно-західна частина Одещини може стати воротами України на Балканський півострів. Однак дуже низька якість соціальної інфраструктури значно гальмує розвиток регіону в цілому та його туристично-рекреаційної галузі зокрема. Транзитний потенціал регіону практично не використовується.

У Дунай-Дністровському межиріччі знаходяться чотири об'єкти, які є природоохоронними територіями національного значення (Дунайський біосферний заповідник, національні парки «Тузловські лимани» та «Нижньдністровський», ботанічний заказник «Староманзирський»). Адміністративно регіону підпорядкована територія, на якій знаходиться загальнозоологічний заказник «Острів Змійний».

Основні історико-культурні ресурси межиріччя зосереджені в найбільших містах (Ізмаїл, Білгород-Дністровський, Кілія). Склалася достатньо парадоксальна ситуація. Місто Білгород-Дністровський входить до переліку десяти найстаріших міст світу (грецьке місто-поліс засновано в V столітті до н.е.), а в списку історичних міст України найстарішим в нашій державі є Кілія.

Тобто в південно-західній частині Одеської області знаходяться два міста, які були засновані раніше всіх в країні.

Найбільш привабливі туристичні пам'ятки міста Ізмаїл пов'язані зі штурмом російськими військами під командуванням О.В. Суворова місцевої фортеці у 1790 році (музей О.В. Суворова, у т.ч. діорама штурму, яка знаходиться в колишній мечеті та символ міста – пам'ятник видатному полководцю) та зі специфічним географічним положенням міста, яке визначається насамперед знаходженням на березі найбільшої річки Європи (музеї Дунайської флотилії та історії порту). Серед пам'яток релігійного зодчества необхідно відзначити, насамперед, головний храм міста Свято-Покровський кафедральний собор. Окрім своїх архітектурних принад він відомий також своєрідним циферблатом годинників. На них цифра чотири зображена у вигляді відповідної кількості одиниць (III замість IV).

Окремо слід відзначити адміністративний центр задунайських колоністів місто Болград. Саме у цьому місті концентруються унікальні насамперед для болгар пам'ятки. Мова йде про релігійні (Миколаївська церква, Митрофанівська церква (мавзолей І.М. Інзова)) та навчальні (зараз це Болградська гімназія імені Г. Раковського) заклади. В гімназії в різні роки навчалися уродженці межиріччя, які відіграли вагомий роль в суспільно-політичному житті Болгарії. Це насамперед два прем'єр-міністра – О. Малинов (народився в с. Горіхівка) і Д. Греков (м. Болград) та засновник академії наук Болгарії О. Теодоров-Балан (с. Червоноармійське). Серед сакральних об'єктів окремо необхідно відзначити трагічно відомий на всю Україну Свято-Преображенський Собор. Для болгар він є другим за значенням сакральним об'єктом після Собору Святого Олександра Невського у місті Софія.

В селі Стара Некрасівка Ізмаїльського району зберігся пам'ятник на місці південного геодезичного пункту Дуги Струве. Дуга є єдиним об'єктом всесвітнього надбання ЮНЕСКО, який має науково-технічне походження.

Серед поселень периферійної частини межиріччя, в яких є туристичні атракції, відзначимо три. Центрами релігійного туризму є села Кулевча та

Введенка Саратського району. В першому поселенні вже дев'ять років на свято Пресвятої Трійці розцвітають задалегідь поставлені під ікону засохлі лілії. Таке диво окрім Кулевчі спостерігається ще тільки у храмову комплексі на горі Афон, що у Греції. Тут також знаходиться один з чотирьох хрестів, які орієнтовані по бокам світу, та формують на карті України правильний православний хрест, а також ікони та Голгофський хрест (одні з них мироточать, а інші кровоточать). Введенка в XIX столітті була одним з основних духовних центрів Південної України. Тут була Тамурська обитель. Новостворене на місці колишнього військового полігону Одеського військового полігону село Фрамушика Нова є центром сільського зеленого туризму. В ньому створені автентичні садиби середини XX століття в яких проживали основні етнічні групи регіону (українці, росіяни, болгари, молдавани, гагаузи).

Туристичні ресурси культурно-пізнавального значення, що мають собою цінність для певного етносу зосереджені у містах Одеса, Білгород-Дністровський, Ізмаїл, ряді населених пунктів Болградського, Арцизького, Кілійського районів тощо.

Місто Одеса є основним туристичним центром не тільки однойменного регіону, але і всього Причорномор'я. Одеса та її передмістя – відомий осередок рекреаційно-туристичного господарства країни. Комфортні природно-кліматичні умови, сприятливе транспортно-географічне положення міста, потужний природно-рекреаційний потенціал (море, лимани, пляжі, лікувальні грязі, рапа, мінеральні води) у поєднанні з історико-архітектурними пам'ятками та культурною аурую Одеси створюють дуже хороші передумови пріоритетного розвитку санаторно-курортного господарства і туризму.

Одеса – визнаний центр освіти, духовного життя, культури та мистецтва Причорномор'я. Серед провідних вузів міста – Одеський національний університет імені І.І. Мечникова, Одеський національний політехнічний університет, Одеський національний університет «Юридична академія», Одеська національна академія зв'язку імені О. Попова, Одеський регіональний інститут Української академії державного управління, Одеська консерваторія.

У місті сім музеїв, 6 театрів, у т.ч. знаменитий Одеський театр опери та балету, кіностудія художніх фільмів, телестудія [4, с. 150].

Місто має у своєму розпорядженні туристичні атракції всеукраїнського й світового значення - Одеський академічний театр опери та балету, Дерibasівська, Одеські катакомби, Потьомкінські сходи, монумент Герцогу де Рішельє, Французький бульвар, “Аркадія” тощо.

Північні райони Одещини значно поступають південно-західним та центральним за кількістю привабливих для туристів місць. Частина цієї території знаходиться у лісостеповій зоні, в межах якої є умовно чисті території (Савранський та північні частини Любашівського та Кодимського районів).

Серед природоохоронних об’єктів тут виділимо, насамперед, пам’ятку садово-паркового мистецтва державного значення Кардамічевський парк. Крім цього, необхідно відзначити заказники Савранський ліс, Березівський, Долинський тощо.

В північній частині області значний інтерес туристів може викликати село Точилове Ананьївського району. Поблизу нього у 1965 році був знайдений скелет мастодонта, що жив понад 2 млн. років тому. Поблизу цього населеного пункту є ще одна пам’ятка, яка на наш погляд, має зайняти вагомe місце в загальнообласних туристичних маршрутах. Між штурмом Очакова та штурмом придунайських фортець Кілія та Ізмаїл війська О.В. Суворова провели бій з турками у цій місцевості. Відзначимо також поселення та кургани трипільської культури (Гандрабури), кургани епохи бронзи (Слов’яносербка).

У розвитку рекреаційного комплексу регіону є низка складних проблем. По-перше, внаслідок погіршення екологічної ситуації спостерігається постійна втрата рекреаційної цінності території. По-друге, необхідна реконструкція існуючої рекреаційної інфраструктури, а також підвищення якості обслуговування відпочиваючих та туристів. По-третє, значна частина діючих рекреаційних закладів лікувально-оздоровчого типу розташована вздовж узбережжя хаотично, без відповідного інженерного забезпечення і

благоустрою, що збільшує негативний антропогенний вплив на пляжі та прибережну акваторію лиманів та Чорного моря.

Підводячи результати проведеного дослідження особливостей розвитку туристично-рекреаційного господарства Одеської області можемо зробити наступні висновки та рекомендації:

– для Одеської області характерна значна територіальна диференціація за рівнем забезпечення туристично-рекреаційними ресурсами (найменшою атрактивністю вирізняються північні райони, а найбільшою – обласний центр);

– Одеса за кількістю закладів культури входить до трійки найкращих міст України;

– ключовою проблемою розвитку туристично-рекреаційного господарства в південно-західній частині Одещини є стан інфраструктури;

– основні туристичні атракції межиріччя Дунаю та Дністра зосереджені в найбільших містах;

– Одеська область за умов правильної логістики може переорієнтувати на себе левову частку туристів, які раніше відпочивали у Криму.

Список використаних джерел

1. Тодоров В.І. Сучасний стан та перспективи розвитку етнічного туризму в Українському Придунав'ї // Часопис соціально-економічної географії. – Харків, 2010. - № 10. – с. 71 – 75.

2. Міста та райони Одеської області за 2011 рік: Статистичний збірник / Державна служба статистики України Головне управління статистики в Одеській області; За ред. Т.В. Копилової. – Одеса: Астропринт, 2012. – 291 с.

3. Одеська область: Географічний атлас: Моя мала Батьківщина / Відповідальний редактор Т.В. Погурельська. – К.: ТОВ "Видавництво "Мапа", 2002. – 20 с.

4. Одеський регіон: передумови формування, структура та територіальна організація господарства: навч. посібник / авт.. колектив: О.Г.Топчієв [керівник], І.І. Кондратюк, В.В. Яворська [та ін.]. – Одеса: Астропринт, 2012. – 336 с.